
A társadalombiztosítási szerv megtérítési igénye, mint az üzemi balesetek és foglalkozási megbetegedések prevenciójának egyik eszköze

Mádi Sarolta^{*}

1. Bevezető gondolatok

a kötelező társadalombiztosítás üzemi baleset és foglalkozási megbetegedés esetén a biztosítottaknak és meghatározott esetekben hozzátartozóiknak a jogszabályokban meghatározott baleseti ellátásokat nyújtja. Ezen ellátások célja egyrészt az egészség és munkaképesség helyreállítása (orvosi ellátás, kórház, gyógyszer, gyógyászati segédeszköz stb. szolgáltatása), másrészt az elmaradt kereset részbeni pótlása a keresőképtelenség ideje alatt (táppénz), tartós munkaképtelenség esetén pedig a csökkent kereset részleges pótlása baleseti járadékkal vagy rokkantsági nyugdíjjal. A biztosított halásos balesete esetén a hozzátartozóknak nyújt ellátást (özvegyi nyugdíj, szülői nyugdíj, árvaellátás) a társadalombiztosítás. A baleseti ellátások, szemben a többi társadalombiztosítási ellátással, nem természetszerűen fellépő okok miatt válnak szükségessé, hanem valamilyen jogszerűtlen magatartás miatt. A társadalombiztosítási szerv ezekben az esetekben azért kénytelen ellátást nyújtani, mert a munkáltató, vagy más személy, mulasztást, jogellenes magatartást követett el és ennek következtében a biztosított üzemi balesetet vagy foglalkozási megbetegedést szenvedett el.¹ A társadalombiztosítás a baleseti ellátásokat lényegében a balesetért, illetve a foglalkozási megbetegedését felelős személyek helyett nyújtja. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a felelős személyek mentesülnek mulasztásuk, jogellenes magatartásuk következményei alól. A társadalombiztosítási szervek az üzemi balesettel illetve a foglalkozási megbetegedéssel összefüggésben felmerült költségeiket megtérítetik a felelősökkel.

* Mestertanár, Debreceni Egyetem – OEC, Egészségi Kar.

¹ 2009 évben Magyarországon összesen 18 454 munkabalesetet vettek nyilvántartásba, ezen belül a súlyos munkabalesetek száma 173 volt, 99 személy pedig életét veszítette. Az Egészségbiztosítási Alapból naponta átlagosan 4000 fő részesült baleseti táppénzben, összesen évente mintegy 6,8 Mrd Ft összegben. Természetbeni ellátásukra 1,4 Mrd Ft-ot fordítottak. A Nyugdíjbiztosítási Alap 62 ezer fő – foglalkozási megbetegedések miatti – kordedvezményes nyugdíját finanszírozta 108,6 Mrd Ft összegben.

2. A megtérítésről általában

Az üzemi balesetek és foglalkozási megbetegedések prevencióját szolgálják a műszaki prevenciók megoldások, a munkavédelmi oktató, nevelő munka, azok a büntetőjogi, munkajogi szabályok, amelyek valamilyen hátrányt helyeznek kilátásba üzemi baleset vagy foglalkozási megbetegedés okozása esetére, valamint azok a társadalombiztosítási szabályok, amelyek alapján, a társadalombiztosítási szerv megtérítési igénnyel léphet fel a kárért felelős személlyel szemben.

A magyar jogrendszerben nem új intézmény a biztosító megtérítési igénye a károkozóval szemben. A biztosítási szerződések területén már a Polgári Törvénykönyv (Ptk.)² megalkotása előtt is érvényesült az az elv, hogy a biztosító a károkozóval szemben megtérítési igénnyel léphetett fel. A Kereskedelmi Törvénykönyv³ 483. §-ának (1) bekezdése úgy rendelkezett, hogy „A biztosító, ha a kárt a szerződés értelmében megtérítette, az általa fizetett kártérítési összeg erejéig s az általa elvállalt kockázat arányában, már a törvény erejénél fogva mindazon jogokba lép, melyek a biztosítottat a kár tekintetében egy harmadik ellen illetik.”

Hasonlóan rendelkezik a Ptk. 558.§-ának (1) bekezdése, amikor kimondja, hogy „Amennyiben a biztosító a kárt megtérítette, őt illetik meg azok a jogok, amelyek a biztosítottat illették meg a kárért felelős személlyel szemben, kivéve, ha ez a biztosítottal közös háztartásban élő hozzátartozó.”

A Ptk. indokolása hangsúlyozza, hogy biztosítás esetén is a kárt végső soron annak kell viselnie, aki azt felrőhatóan okozta.

A társadalombiztosítás, mint a kötelező biztosítás önállósult formája a biztosítás fogalmi körébe tartozik. Ez a jogi indoka annak, hogy ha a társadalombiztosítási szerv a károsult részére szolgáltatásokat nyújtott, később megtérítési igénnyel léphessen fel a kárért felelős személlyel szemben. Amennyiben a munkaviszonyból eredő jogok érvényesítése vagy kötelezettségek teljesítése során a munkavállaló testi épsége, egészsége sérelmet szenvedett, felelősséggel tarthat a munkáltató és felelősséggel tarthat a munkáltatón kívüli harmadik személy.

A társadalombiztosítási szerv megtérítési igénye azonban különbözik a Ptk. 558. §-ában biztosított megtérítési igénytől. A polgári jogban a biztosító igénye törvényi engedményen alapul,⁴ ugyanakkor, a társadalombiztosítási szerv megtérítési igényének az alapja nem törvényi engedmény, hanem külön jogszabályban biztosított önálló igény.

² 1959. évi IV. tv.

³ 1875. évi XXXVII. tv.

⁴ A biztosítóra azok a jogok szállnak át, amelyek a biztosítottat illették meg a kárért felelős személlyel szemben.

3. Az üzemi balesetek köre és a munkáltató baleseti megtérítési kötelezettségének jogalapja

Az 1907. évi XIX. törvény, amely létrehozta Magyarországon a betegbiztosítás mellett az ipari és kereskedelmi alkalmazottak kötelező balesetbiztosítását, meghatározta azon balesetek körét, amelyek tekintetében az alkalmazott biztosítottnak tekinthető. A törvény 9. cikke úgy rendelkezik, hogy „Az e törvény értelmében biztosított alkalmazott oly szolgálat közben ért balesete esetére is biztosítottnak tekintetik, melyet a munkaadó vagy megbízottja rendeletéből vagy az üzem érdekében végez”.

A törvény 81. cikke rendelkezik az Országos Társadalombiztosítási Igazgatóság (OTI) jogelődje, az Országos Munkásbetegsegélyező és Balesetbiztosító Pénztár megtérítési igényéről. A Pénztár regressz igényvel léphetett fel a munkáltatóval szemben, ha: (1) ha a munkaadó vagy megbízottja a balesetet szándékosan idézte elő; (2) vagy a baleset annak folytán következett be, hogy a munkaadó vagy megbízottja, akinek a megbízásából eredő eljárásáért felelősséggel tartozik, a törvény alapján hatóságilag elrendelt óvrendszabályokat nem foganatosította, illetőleg az így elrendelt óvókészülékekről nem gondoskodott.

Szándékos károkozás esetén a munkaadó vagy a megbízott, a baleset folytán nyújtott kártalanításért és az ügyben felmerült összes költségeikért a biztosítónak teljes kártérítéssel tartozott. Egyébként pedig a Pénztár által nyújtott kártalanítás tőkeértékét volt köteles megfizetni.

Amennyiben a megbízott a mulasztást rendes munkakörében, a munkaadó utasítása ellenére követte el, a kártérítési kötelezettség kizárólag a megbízottat terhelte. A pénztár követelését bírói úton érvényesíthette. Az igény elévülésének ideje, a baleset napjától számított két évben volt megállapítva.

A betegségi és baleseti kötelező biztosításról szóló 1927. évi XXI. törvény, – amely helyébe lépett az 1907. évi XIX. törvénynek – az üzemi baleset fogalmát a korábbihoz képest kitágította, és a következőképpen definiálta: „Üzemi baleset, amely a biztosításra kötelezettel, akár az üzemben, akár az üzemen kívül, de az üzem érdekében végzett munkaközben, vagy az ily munkával vagy a munkavállalói viszonyal összefüggésben, illetőleg az önként biztosítottat kereső foglalkozásában éri. Üzemi balesetnek minősül az is, amelyet a biztosításra kötelezett, a munkaadó, vagy megbízottja rendeletéből, bár nem az üzem érdekében végzett munka közben szenved”.

A törvény, kártalanítást biztosított – hacsak szűk körben is – az üzemi baleseteken kívül egyes foglalkozási betegségekre is. „Baleseti kártalanítás jár annak a biztosítottnak, illetőleg családtagjainak is, aki a balesetbiztosításra kötelezett üzemben vagy az oly üzem érdekében végzett munka közben vagy az ily munka következtében oly betegségbe esik (foglalkozási betegség), amely az illető foglalkozás különös veszélyeként a biztosított keresőképtelenségét illetőleg keresőképesség csökkenését vagy halálát vonja maga után. A minisztérium rendelettel állapítja meg az e § hatálya alá eső üzemek és minden egyes üzemnek megfelelő foglalkozási betegségeknél jegyzékét.”

A törvény, a munkaadó megtérítési kötelezettségét, a korábbi törvényi rendelkezéssel azonos módon szabályozta, azzal az eltéréssel, hogy a munkaadó azon megbízottja, akinek a megbízásából eredő eljárásáért a munkaadó felelősséggel tartozott, a munkáltatóval volt egyetemlegesen kártérítésre kötelezett, ha az egészségvédő óvórendszabály, vagy az egészségvédő óvóintézkedés foganatosítását a megbízott a munkaadó utasítása ellenére mulasztotta el, vagy ha a biztosítottnak betegségét szándékosan idézte elő. A biztosító követelése az ellátás kifizetésétől számított egy év alatt évült el.

A II. világháborút követően a munkáltató baleseti megtérítési kötelezettségét a betegbiztosítási szabályok és a nyugdíjszabályok külön-külön ugyan, de lényegében azonos módon szabályozták. A betegbiztosításról szóló 71/1955. (XII. 31.) MT számú rendelet 98.§-a és a nyugdíjtörvény végrehajtásáról szóló 67/1958. (XII. 24.) Korm. sz. rendelet 94. §-a majd az 1975. évi II. törvény 108. §-a, és jelenleg a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény 67.§-a és a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény 87. §-a szabályozza a munkáltató megtérítési kötelezettségét. E jogszabályi előírások alapján a munkáltató megtérítési kötelezettségének kétféle jogalapja van. A megtérítési kötelezettség akkor áll fenn, ha

- a) a munkáltató vagy megbízottja a reá nézve kötelező munkavédelmi szabályzatnak, a munkavédelemről szóló törvény előírásainak nem tett eleget, és az üzemi baleset (foglalkozási betegség) ennek a mulasztásnak a következménye, vagy
- b) a munkáltató vagy megbízottja az üzemi balesetet (foglalkozási betegséget) szándékosan idézte elő.

A munkáltató felelőssége az a) pont szerinti esetben objektív (tárgyi) felelősség. Ez azt jelenti, hogy a megtérítési kötelezettséget nem befolyásolja az, hogy a munkáltató vagy megbízottja a mulasztást vétkesen (szándékosan, illetve gondatlanul) vagy pedig véletlenül követte el. A munkáltató felelőssége fennáll, ha bebizonyosodik, hogy ő vagy megbízottja munkavédelmi szabályszegést követett el és a munkavédelmi szabályszegés és az üzemi baleset (foglalkozási betegség) között ok-okozati kapcsolat áll fenn.

A megtérítési kötelezettségnek nem feltétele a büntető bírói ítélet sem, sőt a büntetőbíráóság felmentő ítélete sem köti a polgári bíróságot a megtérítési kötelezettséggel kapcsolatos jogvita elbírálásánál, mivel a társadalombiztosítási szerv megtérítési igényét önmagában megalapozza az, ha a munkáltató vagy megbízottja a munkavédelmi szabály foganatosítását elmulasztotta, és az üzemi baleset (foglalkozási betegség) e mulasztás következménye.⁵ A munkáltatót a megtérítési kötelezettség arra ösztönzi, hogy dolgozói legyenek tisztában a rájuk vonatkozó munkavédelmi szabályokkal és azokat tartsák be és egyben arra is készíti a munkáltatót, hogy rendszeresen ellenőrizze a munkavédelmi szabályok betartását.

A munkáltatónak ez a felelőssége feltételeiben igen szigorú. Felmerül a kérdés, hogy miért volt szükség ilyen szabályozására. Az irodalomban az az álláspont

⁵ Fazekas Pál: A balesetből eredő társadalombiztosítási szolgáltatások megtérítése. *Jogtudományi Közöny.* 1961. július–augusztus, 402. o.

alakult ki, hogy a jogalkotónak az volt a szándéka a speciális megtérítési kötelezettség előírásával, hogy fokozott megelőző (prevenciós) hatást gyakoroljon a munkáltatókra az óvórendszabályok, és az óvóintézkedések foganatosítása terén.⁶

Amennyiben az üzemi baleset (foglalkozási betegség) nem munkavédelmi szabály foganatosításának elmulasztására vezethető vissza, a munkáltató megtérítési kötelezettsége csak akkor áll fenn, ha az üzemi balesetet (foglalkozási betegséget) ő vagy megbízottja szándékosan idézte elő.⁷ Abban a kérdésben, hogy valamely magatartás mikor minősül szándékosnak a társadalombiztosítási jogszabályok nem adnak eligazítást, ezért a vétkesség, így a szándékosság fogalmát is a Büntető Törvénykönyv⁸ (Btk.) határozza meg. A Törvénykönyv 13. §-a szerint szándékosan követi el a cselekményt, aki magatartásának a következményeit kívánja (*dolus directus*), vagy e következményekbe belenyugszik (*dolus eventualis*).

A törvény értékeli a sérült munkavállaló közrehatását a baleset bekövetkezésében, amikor úgy rendelkezik, hogy mentesül a munkáltató a megtérítési kötelezettség alól, ha a baleset kizárólag a sérült munkavállaló elháríthatatlan magatartására vezethető vissza.

A jelenleg hatályos jogi szabályozás a baleseteknek a korábbiaknál lényegesen szélesebb körét ismeri el üzeminek. A kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. tv. 52.§-a értelmében üzemi baleset: (1) az a baleset, amely a biztosítottat a foglalkozása körében végzett munka közben vagy azzal összefüggésben (munkabaleset), (2) közcélú munka végzése, vagy (3) illetőleg munkába vagy onnan lakására (szállására) menet közben, továbbá (4) egyes társadalombiztosítási ellátások igénybevétele során éri. A társadalombiztosítási ellátás igénybevétele során bekövetkezett balesetek közül üzeminek az számít, amely a biztosítottat keresőképtelenségének vagy rokkantságának (munkaképesség-változásának) az elbírálása céljából elrendelt, illetőleg a keresőképessé váláshoz szükséges egyéb orvosi vizsgálaton vagy kezelésen történt megjelenésével összefüggésben érte.

Az üzemi baleset vizsgálatánál mindig a baleset fogalmából kell kiindulni, mert az az esemény, amely nem minősül balesetnek nem lehet üzemi baleset sem. A baleset fogalmát a jogszabályok sokáig nem határozták meg, hanem a gyakorlatra hárult az a feladat, hogy annak fogalmát – ha nem is teljes szababatsággal – meghatározza. A baleseten – a szó nyelvtani és hétköznapi értelmében is – valamilyen előre nem látható, váratlanul és hirtelenül bekövetkező károkozó eseményt szokás érteni. A fogalom meghatározásban a különböző megközelítések abban is egyetértettek, hogy külső behatolás hiányában nem lehet szó balesetről,

⁶ Dr. Abonyi Géza: A társadalombiztosítási szervek megtérítési igényei a gazdaságirányítás új rendszerének tükrében. *Magyar Jog*. 1971. évi 6. szám 346. o.

⁷ A SZOT Társadalombiztosítási Főigazgatósága Törvényelőkészítő Főosztályának Szerzői Munkaközössége: *Üzemi baleset és foglalkozási betegség*, SZOT Társadalombiztosítási Főigazgatóság 1966. Budapest 340. o.

⁸ 1978. évi IV. törvény

továbbá a baleset fontos ismérve, hogy a külső behatás egyszeri legyen, nem pedig tartós, ismétlődő káros hatás.⁹

Napjainkban a baleset fogalmát a munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény 87. § 1/A pontja definiálja. E szerint baleset: az emberi szervezetet ért olyan egyszeri külső hatás, amely a sérült akaratától függetlenül, hirtelen, vagy aránylag rövid idő alatt következik be és sérülést, mérgezést vagy más (testi, lelki) egészségkárosodást, illetőleg halált okoz. Az igény elévülésének ideje a baleset bekövetkezésétől számított öt évben van megállapítva.

Értelemszerűen a munkáltató megtérítési kötelezettsége csak a munkavégzés során vagy azzal összefüggésben elszenvedett balesetek esetében merülhet fel¹⁰ és ott is csak a szervezett munkavégzés keretében foglalkoztatottakkal kapcsolatban, mivel a munkavédelemről szóló törvény hatálya nem terjed ki az önfoglalkoztatókra, akik ennél fogva a munkavédelmi szabályok betartására sem kötelesek. Az önfoglalkoztatók vonatkozásában, bár baleseti ellátásra jogosultak, és akiknek száma napjainkban megközelíti az egy milliót, nem érvényesül a társadalombiztosítási szerv megtérítési igénye, mint jogi prevenció eszköz.

4. A megtérítési igény érvényesítése a munkáltatón kívül álló harmadik személlyel szemben

A gyakorlatban az esetek többségében a megtérítési igény alapjául a munkáltató vagy megbízottjának a munkavédelmi szabály szegése szolgál. Vannak azonban olyan esetek is, amikor a balesetért nem a munkáltató, hanem a munkáltatón kívül álló harmadik személy a felelős. Ez akkor következik be, ha a munkavállaló sérülését a munkáltatótól (megbízottjától) különböző, más személy jogellenes cselekménye (bántalmazás, közlekedési baleset) okozta.

Ezen igények vonatkozásában korábban a betegségi és a baleseti kötelezőbiztosításról szóló 1927. évi XXI. törvény 201. §-a úgy rendelkezett, hogy „az intézetre száll át a baleseti kártalanítás erejéig az a kártérítési követelés is, amely a biztosítottnak, illetőleg családtagjának a baleset vagy a foglalkozási betegség alapján más ellen jár”.

A társadalombiztosítási szerv megtérítési igénye tehát nem volt önálló jellegű, hanem a „törvényi engedmény” (cessio legis) konstrukciója érvényesült. Később az e törvényi rendelkezés helyébe lépett jogszabályi rendelkezések¹¹ egy ideig fenntartották ezt a megoldást.

A „törvényi engedmény” sok esetben azt eredményezte, hogy a társadalombiztosítási szerv megtérítési igénye – kármegosztás esetén – kimerítette az egész polgári jogi keretet. Ez azt jelentette, hogy a károsult nem léphetett fel eredménnyel a károkozóval szemben, meg kellett elégednie a részére folyósított nyugellátással.

⁹ A SZOT Társadalombiztosítási Főigazgatósága Törvényelőkészítő Főosztályának Szerzői Munkaközössége: *Üzemi baleset és foglalkozási betegség*, SZOT Társadalombiztosítási Főigazgatóság 1966. Budapest 44-45. o.

¹⁰ Mivel a munkáltató csak e körben elszenvedett balesetekre bír ráhatással.

¹¹ 71/1955. (XII. 31.) MT sz. rendelet 74. §-a és a 67/1958.(XII. 24.) Korm. rendelet 95. §-a.

Így például, ha a baleset következtében teljesen munkaképtelenné vált károsultnak, a baleset előtti átlagkeresete 2000 forint volt, a baleset bekövetkezéséért pedig – a károsult 40 százalékos önhibája folytán – a károkozó csak 60 százalékban volt felelős, a károsult részére folyósított havi 1000 forint társadalombiztosítási nyugdíjnak a kárért felelős személy nem csak a 60 százalékát volt köteles megtéríteni a társadalombiztosítási szervnek, hanem az egész 1000 forintot, mert a 2000 forint teljes kár 60 százaléka, vagyis 1200 forint erejéig volt felelős. Ebbe a keretbe pedig a nyugellátás teljes havi 1000 forintos összege belefért.¹²

A kérdést nyugdíj vonatkozásában a 11/1963. (V. 11.) Korm. számú rendelet 18. §-a, betegségi biztosítási vonatkozásban pedig a 18/1966. (VI. 23.) Korm. számú rendelet 7.§-a újból szabályozta. A módosított rendelkezések értelmében az, aki a biztosított vagy hozzátartozója keresőképtelenségéért, illetőleg a dolgozó munkaképesség-csökkenéséért vagy haláláért felelős, az emiatt nyújtott szolgáltatások és a megállapított nyugellátás összegét, valamint a megállapítással kapcsolatos eljárási költségeket megtéríteni köteles. A felelősség megállapítására – ha jogszabály kivételt nem tesz – a Polgári Törvénykönyvnek a szerződésen kívül okozott károkért fennálló felelősségére vonatkozó szabályait kell alkalmazni, azzal az eltéréssel, hogy a felelősség abban az esetben is fennáll, ha a dolgozónak vagy hozzátartozójának vagyoni kára nincs. A megtérítési kötelezettség „olyan mértékben áll fenn, amilyen mértékben a felelősség megállapítható”.

A jogszabály kiemeli, hogy a munkáltató az általa foglalkoztatott biztosított üzemi balesetével kapcsolatosan e rendelkezések alapján megtérítésre nem kötelezhető. Napjainkban lényegében ezzel egyező tartalommal rendelkezik e tárgyban a nyugdíj vonatkozásában az 1997. évi LXXXI. törvény 88. §-a és az egészségbiztosítás vonatkozásában pedig az 1997. évi LXXXIII. törvény 68. §-a.

Az új jogszabályi rendelkezéssel megszűnt a korábbi törvényi engedményi konstrukció és a társadalombiztosítási szerv megtérítési igénye önállósult. A károsult követelése a baleseti kártalanítás erejéig most már nem száll át a társadalombiztosítási szervre, hanem a társadalombiztosítási szerv is csak olyan arányban követelhet megtérítést a károkozótól, amilyen arányban annak a bekövetkezett kárért való felelőssége a károsulttal szemben fennáll.

A károkozó felelőssége kétirányúvá vált. Egyfelől: felelős magával a károsult dolgozóval (tartásra jogosult hozzátartozójával) szemben, másfelől: a munkavállaló részére nyújtott betegségi biztosítási szolgáltatások és a megállapított nyugellátás tekintetében a társadalombiztosítási szervvel szemben. Mindkét irányú anyagi felelőssége közvetlen, a jogszabály a társadalombiztosítási szerv megtérítési igényét a korábbi helyzettől eltérően függetleníti a károsult dolgozónak vagy hozzátartozójának kártérítési követelésétől.

Ebből az következik, hogy

¹² A SZOT Társadalombiztosítási Főigazgatósága Törvényelőkészítő Főosztályának Szerzői Munkaközössége: *Üzemi baleset és foglalkozási betegség*, SZOT Társadalombiztosítási Főigazgatóság 1966. Budapest 352-354. o.

- a balesetért felelős személy a társadalombiztosításban jelentkező kárt köteles megtéríteni,
- a társadalombiztosítási szerv igénye fennáll akkor is, ha a balesetet szenvedettnek dolgozónak (hozzátartozójának) nincs vagyoni kára, ha keresete a baleset következtében nem csökkent és közömbös az is, hogy a balesetet szenvedett dolgozó hozzátartozója rászorul-e a nyugellátásra vagy sem.
- nem kell vizsgálni a polgári jogi keretet.

A Legfelsőbb Bíróság polgári kollégiumának 46. számú állásfoglalása alapján a károkozó a jogszabályok értelmében csak a felelőssége mértékéig kötelezhető kártérítésre, ez azt jelenti, hogy a károkozó által a társadalombiztosítási szervnek megtérítendő összeget a károsultat megillető járadék meghatározásánál, figyelembe kell venni, ellenkező esetben, a károkozó a kétszeri fizetés veszélyének lenne kitéve.

Napjainkban a munkáltatón kívül álló harmadik személy megtérítési kötelezettségének megállapítására a Ptk.-nak a szerződésen kívül okozott károkért fennálló felelősségre vonatkozó szabályait, az 1959. évi IV. törvény XXIX. és XXX. fejezetének a rendelkezéseit kell alkalmazni.

A polgári jogi felelősség általános szabályát a Ptk. 339.§-ának (1) bekezdése fogalmazza meg. E jogszabályhely alapján, aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni; mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az, az adott helyzetben elvárható.

Ez azt jelenti, hogy a harmadik személy megtérítési kötelezettségének általános jogalapja a Ptk. 339. §-ának (1) bekezdésében megfogalmazott „felróhatóság”. Tehát harmadik személy akkor felel a társadalombiztosítási szerv irányába, ha nem úgy járt el, mint „ahogy az az adott helyzetben általában elvárható”.

A felróhatóságnak két fokozata van: a szándékosság és a gondatlanság. A polgári jogi felelősség területén a felróhatóság mindkét formája egyforma mértékű kártérítési kötelezettséget von maga után.

Ezen rendelkezés a károkozó számára terheesebb helyzetet teremt, mint a vétkességi felelősségi rendszer mivel a felróhatóság tekintetében az eljáró bíróság határozza meg azt a helyes mértéket, amellyel a károkozó magatartását méri. A bíróság ennek során általános elvként azt veszi figyelembe, hogy a jövőbeni károkozástól való visszatartás, azaz a társadalom védelme megkívánja-e a felelősségi mérték szigorítását. De figyelemmel kell lenni arra is, hogy nem minden embertől várható el ugyanaz a magatartás, ezért differenciálni kell. Azonban nem csak azt kell vizsgálni, hogy a károkozótól mi volt szubjektíve elvárható, hanem azt is, hogy általában mit vár el a társadalom az adott helyzetben levő személytől.¹³

Jogunk a felróhatóságot vélelmezi, ez azt jelenti, hogy a károkozónak kell kimentenie magát, azaz neki kell bizonyítania, hogy úgy járt el, mint ahogy az az adott helyzetben elvárható.

¹³ Dr. Zoltán Ödön: *Felelősség szerződésen kívül okozott károkért*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961. 28-29. o.

A felsorolt szempontok figyelembevételével lehet megállapítani, hogy a munkáltatón kívüli harmadik személy magatartása felróható volt-e. Amennyiben igen, úgy őt megtérítési kötelezettség terheli.

A Legfelsőbb Bíróság, mint másodfokú bíróság az adott ügyben nem találta a felróhatóságot megállapíthatónak.¹⁴ A baleset oly módon következett be, hogy a kirakodó brigád egyik tagja a vasútállomáson egy vagon kiürítését végezte. E munka során a dolgozó lába alatt a vasúti vagon padlózatának egyik deszkája leszakadt és a dolgozó lába a keletkezett nyíláson lecsúszott, emiatt egyensúlyát veszítve a jobb kezére esett, amely vállban eltört. A MÁV a fizetési meghagyás ellen benyújtott keresetében annak hatályon kívül helyezését kérte, azzal az indokolással, hogy a kérdéses esetben egy román tehervagonról volt szó, amelyet az NDK-ban raktak meg, és a szállítmány nemzetközi fuvarozás keretében érkezett meg a vasúti pályaudvarra. Figyelemmel arra, hogy a vagon tele volt áruval, a határállomáson nem észlelhette a vagon padlózatának sérülését, erre tekintettel nem tartozik felelősséggel a balesetből eredő károkért.

A Legfelsőbb Bíróság azt vizsgálta, hogy alkalmazhatók-e a MÁV javára a Ptk. 339. §-a (1) bekezdésének második fordulatában foglalt mentesítő körülmények, és ennek során a fizetési meghagyást hatályon kívül helyezte. Az ítélet indokolásában rámutatott, hogy a vasúti teherkocsi nem vitásan áruval megrakottan a külföldi hatóság által lezártan (plombáltan) érkezett a magyar határállomásra. A vonatkozó nemzetközi vasúti szabályzat rendelkezései között pedig nem szerepel olyan kikötés, amely alapján a vasút köteles lenne annak padlózatát bármilyen eljárással megvizsgálni abból a szempontból is, hogy azon külsőleg repedések találhatók-e, vagy annak rejtett hibái felfedezhetők-e. A per során nem merült fel olyan adat, amely azt támasztotta volna alá, hogy a MÁV nem az előírásoknak megfelelően végezte volna el az adott vasúti teherkocsi vizsgálatát. Mindezekből az következik, hogy a felperes MÁV a vasúti teherkocsik átvétele során úgy járt el, ahogy az tőle elvárható volt.

Egy másik ügyben a felróhatóság kétségen kívül megállapítható volt. A munkavállaló téli évszakban gyalog közlítettette meg a munkavégzés helyszínét. Útközben az egyik családi ház előtt a jeges járdán megcsúszott, elesett. Az esés következtében a bokája kificamodott, később kiderült, hogy eltört, felállni nem tudott. A közelben lakók értesítették a mentőket, akik kórházba szállították. A ház tulajdonosának felelőssége megállapítható, mivel a síkosság-mentesítés elmaradása neki felróható, nevezetesen az adott helyzetben számolnia kellett volna azzal, hogy télen a leesett hó a járdára lefagy, ami által az síkos lesz és ez közvetlen veszélyt jelent az arra közlekedők számára.

A Ptk. 339.§-ának (1) bekezdése szerinti felelősség megállapításának a felróhatóságon kívül további feltételei is vannak. Szükséges, hogy a kérdéses magatartás jogellenes legyen, abból kár származzon (jelen esetben társadalombiztosítási szerv által nyújtott ellátás) és, hogy a felróható magatartás és a bekövetkezett kár között okozati összefüggés álljon fenn. A polgári jogi

¹⁴ Mf. II. 10,211/1975

felelősség jellemzője, hogy ez utóbbi három feltételt a kártérítési igénnyel fellépő károsultnak kell bizonyítania.

Ez utóbbi feltétellel kapcsolatos a Legfelsőbb Bíróság egyik törvényességi határozata.¹⁵ Az ügyben megállapítható volt, hogy a sérült dolgozó nemcsak a károkozó felperes bántalmazása következtében lett keresőképtelen, hanem más, a sérüléssel nem összefüggő, betegsége (magas vérnyomása) miatt is, ezért a károkozót csak a felróható magatartásával okozati összefüggésben álló keresőképtelenség időtartamára folyósított táppénzellátás megtérítésére kötelezte.

A Ptk. 340. §-ában foglalt szabály előírja a bekövetkezett kár megosztását. E jogszabályhely úgy rendelkezik, hogy „A károsult a kár elhárítása, illetőleg csökkentése érdekében úgy köteles eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Nem kell megtéríteni a kárnak azt a részét, amely abból származott, hogy a károsult e kötelezettségének nem tett eleget.”

A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának 36. számú állásfoglalása rámutat, hogy ha a károkozó magatartás előidézésében, a kár bekövetkeztében, a kár súlyosbodásában az elvárható magatartást elmulasztó károsult is közrehatott, magatartásának következményeit a károsult maga viseli, és ebben az esetben kármegosztásnak van helye. Ez azt jelenti, hogy nem terheli kártérítési felelősség a károkozót a kárnak azért a részéért, amely abból származott, hogy a károsult nem úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben elvárható volt.

Az, hogy a károsult közrehatása milyen mérvű, a bíróság mindig az adott tényállás mellett, figyelemmel az eset összes körülményeire, és a károsulttól az adott helyzetben elvárható magatartásra állapítja meg. A bizonyítási teher szempontjából az a lényeges, hogy a károsult közrehatását a károkozónak kell bizonyítania.

Adott ügyben a bíróság a károsult fel nem róható közrehatására tekintettel mellőzte a kármegosztást.¹⁶ A tényállás alapján a technikus felperes balesetet szenvedett az alperes laboratóriumában benzol desztillálása közben. A bíróság azt állapította meg, hogy a dolgozók nem részesültek megfelelő balesetvédelmi oktatásban. A felperes bár közrehatott a kár keletkezésében, mivel nem megfelelő tevékenysége folytán következett be a robbanás, azonban a közrehatás a megfelelő balesetvédelmi oktatás hiánya miatt, nem volt felróható. A bíróság erre tekintettel a kármegosztás mellőzte.

A Ptk. 344. §-a értelmében ha a kárt többen közösen okozták, a károkozók felelőssége a károsulttal szemben egyetemleges, egymás viszonylatában pedig a kárt magatartásuk felróhatósága arányában viselik. Amennyiben a magatartásuk felróhatósága arányát nem lehet megállapítani, a kár a károkozók között egyenlő arányban oszlik meg.

Adott ügyben a dolgozó, éjszakai műszak végén munkából gyalog igyekezett haza. A lakásától körülbelül ötszáz méterre fekvő italboltból távozó részeg fiatalok csoportja a kezében lévő italosüvegekkel minden előzetes szóváltás nélkül a dolgozóra támadt, aki a bántalmazásból eredően nyolc napon belül gyógyuló

¹⁵ LB PJD IV. 413.

¹⁶ *Polgári Döntvénytár* 1953-1963, 122. szám alatt közzétett jogeset (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1964.).

sérüléseket szenvedett. Az ügyben eljáró bíróság helybenhagyta a társadalombiztosítási szerv fizetési meghagyását, amelyben az követelését a Ptk. 344. §-ára alapította és az elkövetőket egyetemlegesen kötelezte a felmerült egészségügyi és táppénzellátási költségek megfizetésére.

A Ptk. 339. § (1) bekezdés esetén a károkozó felelőssége a felróhatóságon alapszik, az nem tárgyi (objektív) jellegű felelősség. A polgári jog azonban ismeri a tárgyi felelősség intézményét, amikor a kárt okozó – jogellenesség, a kár bekövetkezése és az okozatosság bizonyítása mellett – felróhatóság nélkül is felel.

A Ptk. 345. §-ának (1) bekezdése tárgyi alapon szabályozza a veszélyes üzem működéséből eredő károkért való felelősséget. E rendelkezés szerint, aki fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat, köteles az ebből eredő kárt megtéríteni; mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik. A felelősség kizárása vagy korlátozása semmisnek tekintendő, – ez a tilalom a dolgokban okozott károkra nem vonatkozik.

A veszélyes üzem fenntartója a károkért akkor is felel, ha őt, illetve megbízottját a kár bekövetkeztével összefüggő vétkesség nem terheli. A törvény a veszélyes üzem fogalmát nem definiálja és az ilyen jellegű tevékenységet taxatívénem is sorolja fel. A fokozott veszéllyel járó tevékenység lényege, hogy csekély hiba is aránytalanul súlyos károkat eredményezhet. A kártérítési felelősség veszélyes üzem esetében csak akkor áll fenn, ha a kár a veszélyt jelentő elemmel áll közvetlen okozati összefüggésben.

A bírói gyakorlatban veszélyes üzemnek számít: a) gépi erővel hajtott jármű; b) gépi erővel működő gazdasági üzem; c) villamos energiát termelő és átalakító üzem; (bánya, gázmű, vízmű); d) bizonyos gépek (pl. cséplőgép, traktor, szecskavágó, daráló, gőzfűrész) alkalmazása; e) robbanóanyag, sugárzó anyag, mérgező anyag, lőfegyver készítése, tartása, használata; f) építkezés, tetőfedés, árokásás, kútásás, kavics- és homokkitermelés, fakivágás.

A kimentésnek két konjunktív feltétele van, amelynek bizonyítása az alperes kötelezettsége:

- külső tényező,
- objektív elháríthatatlanság.

Külső tényezőnek az minősül, ami az üzemi tevékenység körén kívül esik. Például a gépkocsivezető betegsége és az emiatt bekövetkező hirtelen eszméletvesztése nem minősül a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül eső, elháríthatatlan oknak.¹⁷

A bírói gyakorlat alapján az elháríthatatlanság akkor állapítható meg, ha a technika adott fejlettségi szintjén és a gazdaság teherbíró képességére is figyelemmel objektívenem áll fenn a védekezés lehetősége.¹⁸

Elháríthatatlan és külső ok lehet:

- vis maior, természeti események,
- állat közrehatása,
- harmadik személy közrehatása,

¹⁷ BH 1975. 267.

¹⁸ A kártérítési jog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1991. 80. o.

- károsult közrehatása

A társadalombiztosítási szerv megtérítési igénye szempontjából ez a felelősségi forma elsősorban akkor kerülhet szóba, ha a dolgozó munkába menet vagy onnan jövet vasúton, villamoson, autóbussen vagy trolibuszon utazva balesetet szenved vagy ilyen közúti jármű – az azon való utazás nélkül – idézi elő a balesetet.

A Legfelsőbb Bíróság – a következő tényállás mellett – nem találta megállapíthatónak, hogy a kárt elháríthatatlan ok idézte elő.¹⁹ Felperes vonaton utazott. A vonat ablakát az egyik állomáson való áthaladás közben, egy széndarab betörte és az üvegszilánkok felperes szemében súlyos sérülést okoztak. Az állomás területén szénkirakodási munkát végeztek. Kérdésként merült fel, hogy a baleset az alperes (MÁV) fokozott veszéllyel járó tevékenységével kapcsolatos-e, illetve elháríthatatlan külső ok idézte-e elő a balesetet. A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint a felperesnek csak azt kellett bizonyítania, hogy a baleset a vonaton utazás közben érte. Ez esetben a Ptk. 345. §-on alapuló felelősség fennáll. Az alperes területén folyó szénkirakodási tevékenység az alperes működési körébe tartozott és így elháríthatatlan külső okról nincs szó. Az alperes ezért teljes kártérítésre köteles.

A következő ügyben a Legfelsőbb Bíróság azt állapította meg, hogy a kárt működési körön kívül eső ok idézte elő.²⁰ Felperesek 1996. október 5. napján a Volánbusz Rt. Budapest-Esztergom közötti járatán súlyos balesetet szenvedtek el, azáltal, hogy az autóbussen egy időzített bomba felrobbant. A gyanúsítottal szemben büntetőeljárás indult. A felperesek keresetükben az ebből származó vagyoni és nem vagyoni káruk megtérítése iránt támasztottak igényt az alperessel, mint az autóbusz felelősségbiztosítójával szemben. Álláspontjuk szerint a baleset nem volt objektíve elháríthatatlan, mivel az a megfelelő biztonsági berendezések működtetésével megelőzhető lett volna. A Legfelsőbb Bíróság rámutatott, hogy a perben nem vitás tényállás szerint a Volánbusz Rt. a távolsági járatok közlekedtetése során, fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat. A perbeli esetben azonban a felperesek sérülései azért következtek be, mert az autóbussen egy időzített bomba, működésbe lépett. A káresemény nem a fokozott veszéllyel járó tevékenységgel összefüggésben következett be. A bombát elhelyező harmadik személy magatartását pedig a Volánbusz Rt. működési körén kívül eső elháríthatatlan oknak kell minősíteni. A közbiztonság és az anyagi-technikai fejlettség jelenlegi szintjén nem teljesíthető azon igény, hogy a tömegközlekedési járatokat igénybevevő személyeket a légi közlekedéshez hasonló biztonsági vizsgálatnak vessék alá.

Közlekedési balesetből eredő kártérítési igény érvényesítése esetén – amint arra a Legfelsőbb Bíróság rámutatott – a károsult felróható és a baleset bekövetkezésében közreható magatartása akkor minősül a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül eső elháríthatatlan oknak, ha a baleset a legnagyobb gondosság, a közlekedési szabályok maradéktalan megtartása mellett is elkerülhetetlen volt, tehát a baleset elhárítása a gépjármű vezetője számára objektíve lehetetlenné vált.²¹

¹⁹ BH1966. 4730.

²⁰ BH 2000. 200.

²¹ BH 1977. 146.

Ha azonban a károsult magatartása közrehatott a baleset bekövetkezésében, de nem volt elháríthatatlan, akkor a Ptk. 345. §-ának (2) bekezdése értelmében kármegosztásnak van helye, mivel nem kell megtérítenie a kárt annyiban, amennyiben az a károsult felróható magatartásából származott.

Ami az üzembentartó személyét illeti, az egységes ítélkezési gyakorlat szerint fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatójának (üzembentartónak) azt kell tekinteni, aki a veszélyes üzemet fenntartja, tartósan üzemelteti, és akinek felügyelete, irányítása, ellenőrzése és a veszélyforrás elleni különleges védekezésre való kötelezettsége mellett a veszélyes üzemi tevékenység megvalósul. Az üzembentartói minőség ismérvei között nincs feltétlenül ügyszóentő jelentősége annak, hogy a veszélyes üzem kinek az érdekében működik. Az üzembentartó nem feltétlenül azonos a közvetlen károkozóval, de nem feltétlenül üzembentartó a veszélyes üzem tulajdonosa sem. Üzembentartó személy általában az, aki a veszélyforrással rendelkezni jogosult. Ha az üzembentartói minőség elválnak a közvetlen károkozó személyétől, az üzembentartó a veszélyes üzemre vonatkozó szabályok szerint, a közvetlen károkozó pedig az általános felelősségi szabályok szerint egyetemlegesen felelhet a károsulttal szemben. Ez természetesen csak akkor lehetséges, ha a károkozó nem az üzembentartó alkalmazottja vagy az üzemben tartó szövetkezet tagja. Ilyenkor harmadik személlyel szemben a közvetlen károkozó nem felel, felelőssége csak a munkáltatóval, illetőleg a szövetkezettel szemben a munkajogi, illetőleg szövetkezeti jogi felelősségi szabályok szerint állapítható meg. A szigorú felelősség tehát azt a személyt terheli, aki a veszélyes üzemi tevékenység folytatója, akinek az érdekében a tevékenység folyik:

- aki az üzemet működteti,
- akinek érdekében az üzem működik,
- aki a veszélyes üzemre vonatkozó alapvető döntéseket meghozza,
- aki a fokozott veszélyforrás elleni különös védekezésre köteles.

Ha több személy a tulajdonos, akkor vizsgálni kell, hogy ténylegesen melyikük tekinthető a veszélyes üzem üzembentartójának. Előfordul, hogy a veszélyes üzemet átengedik másnak: a tartós átengedés együtt jár az üzembentartói minőség átszállásával (bérlet, lízing), az ideiglenes átengedés nem.

Előfordul, hogy a gépjárművet más jogtalanul veszi igénybe és annak használata során következik be baleset. Jogtalan igénybevétel esetén az üzembentartói minőség átszáll a használóra.

A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának 38. számú állásfoglalása értelmében a fokozott veszéllyel járó tevékenységfolytatása közben keletkezett károk megtérítése körében a Ptk. 345. § és 339. §-ában foglalt rendelkezések együttesen is alkalmazhatók. Előfordulhat, hogy a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatója is károsodik. Például, ha télen a gépjármű elüti az elé szabálytalanul kanyarodó kerékpárost, és a hirtelen fékezéstől irányíthatatlanná vált gépjármű beleütközik a felsővezeték tartóoszlopába és a gépjármű megrongálódik. Ebben az esetben figyelemmel kell lenni a kollégiumi állásfoglalásban megszabott irányelvekre.

A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának 40. számú állásfoglalása a fokozott veszéllyel járó tevékenységgel okozott kár esetén is megengedi az egyetemleges felelősség alkalmazását, amikor kimondja, hogy a közös károkozók a károsulttal szemben akkor is egyetemlegesen felelnek, ha a kárt több személy fokozott veszéllyel járó tevékenységgel közösen okozta, és a károsult az egyik veszélyes tevékenység folytatójának a házastársa. Az indokolás kifejti, hogy ha a kárt több személy fokozott veszéllyel járó tevékenységgel közösen okozta, a felelősség másként érvényesül a külső és a belső viszonyban. A károsult harmadik személy és a közös károkozók „külső” viszonyában ugyanis a Ptk. 344. §-ának (1) és 345. §-ának (1) bekezdése alapján az egyetemleges és vétkességnélküli felelősség szabálya az irányadó, míg a közös károkozók egymás közötti „belső” viszonyában a felelősség általános (319. §) szabályait, illetve a Ptk. 346. §-ának (2) és (3) bekezdésében foglaltakat kell alkalmazni.

Ez azt jelenti, hogy ha az utcai járókelő károsodik két gépjármű összeütközéséből, kárát a két gépjármű üzemeltetője a Ptk. 345.§-a alapján, azaz vétkességre tekintet nélkül köteles megtéríteni. Ezen kívül a két jármű üzemeltetőjével szemben a Ptk. 344. §-a (1) bekezdésének az egyetemleges felelősségre vonatkozó rendelkezése is érvényesül, ez azt jelenti, hogy a károsult kárának megtérítését – választása szerint – mindegyikőjüktől vagy bármelyiküktől követelheti.

Az is előfordul, hogy a kárt a harmadik személynek a munkáltató alkalmazottja, a szövetkezet tagja okozta munkaviszonyával, illetve tagsági viszonyával összefüggésben. Ezen esetekben, a Ptk. 348. §-ának (1) bekezdése értelmében a munkáltató felelős a károsulttal szemben.

Ki kell térni arra az esetre is, amikor a kárt, az egészségkárosodást, a dolgozónak olyan személy okozta, akinek belátási képessége hiányzik vagy fogyatékos. Ezek a személyek a Ptk. 347. §-a értelmében nem vonhatók felelősségre, helyettük a gondozó felel, kivéve, ha a gondozó bizonyítja, hogy a felügyelet ellátása érdekében úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. A jogszabály kivételesen akkor engedi meg a károkozó kötelezését a kár részben vagy egészben való megtérítésére, ha a károkozónak nincs gondozója, vagy a gondozó felelőssége nem állapítható meg, feltéve, hogy az eset körülményei és a felek anyagi viszonyai ezt indokoltá teszik.

Az, hogy kit kell gondozónak tekinteni, annyi útbaigazítás adható, hogy a gondozó általában az, akinek a felügyelet ellátása huzamosabb időn át kötelessége. Kiskorú gyerekeknél, ilyen a szülő, a gyám, a gondnokság aláhelyezettnél a gondnok, a tanintézet (iskola, napközi otthon) az alatt az idő alatt, amíg a vétképtelen gyermek a felügyelete alatt áll.²²

Nem ritka eset, hogy a dolgozó egészség károsodását állat okozza. Ezzel összefüggésben a Ptk. 351. §-a kimondja, hogy aki állatot tart, az általános szabályok szerint, tehát vétkességi alapon felel azért a kárért, amelyet az állat másnak okozott. Ez a rendelkezés vonatkozik a kutya, szarvas marha, ló és más

²² Dr. Zoltán Ödön: *Felelősség szerződésen kívül okozott károkért*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961. 80. o.

háziállat által okozott kárra. A vadállat tartója viszont úgy felel, mint az, aki fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat.

Adott ügyben úgy következett be a baleset, hogy az áramszolgáltató cég díjbeszedője a háztulajdonostól kívánta a díjat beszedni. A díjbeszedő először a lakáshoz tartozó kert kapujára felszerelt csengőn csöngetett, majd mivel nyitva találta az ajtót, elindult a lakóépület felé. Az udvaron a tulajdonos nagyobbik kutyája feléje rohant, és a lábát több helyen megharapta. A Legfelsőbb Bíróság a megtérítési igénnyel kapcsolatos határozatában²³ utalt arra, hogy a Ptk. 351. §-ának (1) bekezdése alapján, aki állatot tart, az általános szabályok szerint felel azért a kárért, amelyet az állat másnak okoz. A kutyatartással kapcsolatos kötelezettségeket, illetve az ezzel összefüggésben szabálysértésnek minősülő magatartásokat az elkövetés idején hatályos 17/1968. (IV. 14.) Korm. rendelet 13. §-a tartalmazta. A hivatkozott jogszabályhely az adott eset elbírálása szempontjából jelentős (1) bekezdés b) pontja szerint a kutyával való veszélyeztetés szabálysértését követi el, aki harapós kutyáját nem zárt helyen tartja, vagy nem helyez el a ház (lakás) bejáratán harapós kutyára való figyelmeztető táblát. A háztulajdonos kártérítési felelőssége fennáll, mert a kaput bezáratlanul hagyta, és ezáltal a lakáshoz tartozó kert- és udvarrészbe jogos indokkal belépő személyeket veszélynek tette ki.

Előfordulhat, hogy maga a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatója szenved balesetet. Ez történt abban az ügyben, amikor a motorkerékpár vezetője egy az úton hirtelen felbukkanó őzrel való összeütközés folytán sérült meg. A Legfelsőbb Bíróság egyrészt rámutatott, hogy tévedtek az eljáró bíróságok, amikor a megtérítési felelősséget a Ptk. 345. §-ának (1) bekezdésére alapították. Ez a rendelkezés ugyanis a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatójának a veszélyes üzem működéséből eredő mással szemben fennálló kártérítési felelősségét szabályozza, de annak hatálya nem terjed ki a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatása közben az üzemben tartót ért károsodásra. Az üzembentartó által elszenvedett kár megtérítésénél a kártérítési felelősség általános (339. §), illetőleg – külön szabályozott esetekben – különös rendelkezései az irányadók. Másrészt kifejtette a Legfelsőbb Bíróság, hogy az említett jogszabályok alkalmazását a Ptk. 351. §-ának (2) bekezdésében foglaltak sem teszik lehetővé. A természetben élő hasznos vadnak minősülő őz ugyanis kívül esik a Ptk. 351. §-ának (2) bekezdésében megjelölt „vadállat” fogalomkörén. A felperes felelősségének elbírálásánál helyesen az „Erdőkről és vadgazdálkodásról” szóló módosított 1961. évi VII. Tv. 35. §-ának rendelkezéseiből kell kiindulni. Ezen rendelkezés értelmében a vadászatra jogosult köteles megtéríteni a szarvas, dám, vaddisznó, és muflon által a mezőgazdaságban, a mezei nyúl által a gyümölcsösökben okozott kárt, valamint bármely hasznos vad és vaddisznó által a mezőgazdaságon és erdőgazdaságon kívül okozott kárt. Nem kell megtéríteni azt a kárt, amely a károsult felróható magatartásának a következménye. A kár megtérítésére az köteles, aki a kárt okozó vad vadászatára jogosult, és akinek vadászterületén a károsodás bekövetkezett, illetőleg akinek a vadászterületéről a

²³ BH 119. a 3/1982. számban

vad kiváltott. Az adott esetben, az eljáró bíróságoknak tehát azt kellett volna vizsgálniuk, hogy a kár, vagy annak egy része visszavezethető-e a sérült felróható magatartására.

Az is előfordulhat, hogy a dolgozó balesetét épületről lehulló tárgy okozza. A Ptk. 352. §-a a felelősséget a következőképpen szabályozza: Az épület egyes részeinek lehullásából vagy az épület hiányosságaiból másra háruló kárért az épület tulajdonosa felelős, kivéve, ha bizonyítja, hogy az építkezésre és karbantartásra vonatkozó szabályokat nem sértették meg, és az építkezés vagy karbantartás során a károk megelőzése érdekében úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben elvárható. Ez a szabály nemcsak az épületekre, hanem egyéb építményekre is vonatkozik, például garázsra vagy egy sportlétesítmény lelátójára. Ide tartozik az az eset, amikor az épület összedől, a meglazult tetőcserép leesik, a vakolat lehullik, valamilyen díszítőelem leválik vagy leomlik a tűzfal, kiszakad a nyílászáró szerkezet. A bírói gyakorlat ide sorolja a tetőről lezúduló havat is. Adott ügyben a bíróság rámutatott, hogy az épület tulajdonosának (kezelőjének) karbantartási kötelezettsége kiterjed az udvarra lejtő tetőrész hófogó ráccsal való ellátására, ha az udvaron bérleti szerződés alapján gépkocsit tárolnak.²⁴

Az épület tulajdonos nem felel a károsulttal szemben abban az esetben, ha az épületről a tatarozás vagy az építkezési munkálatok során esik le valamilyen épületrész.²⁵ Tetőfedési munkák végzése során, a szükséges óvintézkedések elmulasztása következtében leesett tetőfedő pala okozta kárra vonatkozóan a bíróság kimondta, hogy a perbeli tényállás mellett nem az épülettulajdonos szigorúbb kártérítési felelősségének esete forog fenn, hanem a közönséges szerződésen kívüli jogellenes károkozás esete.²⁶ A 352. §-on alapuló felelősségi alakzat tehát nem azokra az esetekre vonatkozik, amikor az épületen végzett munkálatok során történik a károkozás, hanem azokra az esetekre, amikor az épület statikus állapotban van és ezen nyugalmi állapotban vezet károsodásra valamilyen lehulló tárgy vagy az épület valamilyen hiányossága.

Az épületre kifüggesztett tárgyak leesésével okozott kárért a károsult dolgozóval és a társadalombiztosítási szervvel szemben az felelős, akinek érdekében a tárgyat felfüggesztették. Ha közvetve sem állapítható meg az, hogy a tárgy kifüggesztése kinek az érdekében történt abban az esetben analógia útján az épület tulajdonosának a felelősségét kell megállapítani.

Valamely tárgynak lakásból vagy más helyiségből való kidobásával, kiejtésével, vagy kiöntésével keletkezett balesetek esetére a Ptk. 353. §-a tartalmaz szabályozást. Ezen esetekben, a károsulttal szemben a lakás bérlője illetőleg a helyiség használója a felelős. Amennyiben a bérlő, illetve a lakás használója megnevezi a közvetlen károkozót, kezesként felel. Abban az esetben mentesül a felelősség alól, ha a károkozó jogtalanul tartózkodott a helyiségben (pl. tolvaj).

Ha az épület közös használatban álló helyiségéből kidobott, kiejtett, kiöntött dolog okozza a kárt, az épület tulajdonosa felelős a károsulttal szemben. Amennyiben a károkozó személye megnevezésre kerül, úgy a tulajdonos kezesként

²⁴ BH1979. 236.

²⁵ Legfelsőbb Bíróság Pf. IV. 21 166/1960.

²⁶ Legfelsőbb Bíróság P. törv. 21 199/1961.

felel. Előfordul, hogy a károsult számára nehézséget jelent annak bizonyítása, hogy mely helyiségből történt a tárgy kidobása, kiejtése vagy kiöntése, például a számos lakásból álló társasház esetén. Ha a károsult nem tudja bizonyítani az általa állított tényt, nem állapítható meg a Ptk. 353. § (1) bekezdése szerint felelős személy, ez azt jelenti, hogy a károsult kártérítési igényét nem fogja tudni kivel szemben érvényesíteni.

5. Az üzemi baleset vagy foglalkozási megbetegedés tényét megállapító határozat jelentősége

Az üzemi balesetet és a foglalkozási megbetegedést a munkáltató köteles kivizsgálni. A biztosított üzemi balesetnek minősülő munkabalesetéről a munkavédelmi törvény előírásai szerint „Munkabaleseti jegyzőkönyv”-et kell felvenni, foglalkozási megbetegedés esetén „Bejelentés foglalkozási megbetegedésről” elnevezésű nyomtatványt kell kitölteni. Amennyiben a baleset nem munkabaleset, de társadalombiztosítási szempontból üzemi balesetnek minősül, akkor a munkáltató ezt az „Üzemi baleseti jegyzőkönyv”-ben köteles rögzíteni. A bejelentett üzemi baleset vagy foglalkozási betegség tényét a táppénz folyósítására illetékes szervnek, határozattal kell elbírálnia abban az esetben is, ha a biztosított a balesetből eredően nem vált keresőképtelenné. Halált okozó üzemi baleset, foglalkozási betegség esetén kizárólag a Megyei Egészségbiztosítási Pénztárak jogosultak a határozathozatalra. Amennyiben a sérült halált okozó üzemi baleset vagy foglalkozási betegséggel összefüggésben, baleseti táppénzellátásban részesült, a kifizetőhely, ennek hiányában a Megyei Egészségbiztosítási Pénztár hoz határozatot.

A határozatnak meg kell felelni a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (Ket.) szerinti határozatnak, ez azt jelenti, hogy a határozatnak tartalmaznia kell a határozatot hozó szerv és a biztosított nevét. A rendelkező részben az üzemiség illetve foglalkozási megbetegedés elismerésének illetve elutasításának kell szerepelnie, és az indoklásból ki kell tűnni a megállapított tényállásnak, az elfogadott, illetve elutasított bizonyítékoknak, az esetleges elutasítás megindokolásának.

Amennyiben a határozatot a társadalombiztosítási kifizetőhely hozta, a határozat egy példányát a jogerőre emelkedést követő hónap 10. napjáig a munkabaleseti jegyzőkönyvvel együtt az illetékes Megyei Egészségbiztosítási Pénztárnak meg kell küldeni. Az üzemi baleset megállapításáról szóló határozatot egyben meg kell küldeni a biztosítottnak, a keresőképtelenséget elbíráló orvosnak is.

A határozat komoly jelentősége bír, mivel társadalombiztosítási baleseti ellátás csak az üzemi baleset vagy foglalkozási megbetegedés tényét megállapító határozat bemutatása esetén rendelhető. Ha az üzemiség kérdésében csak hosszabb idő után lehet állást foglalni az üzemi baleset határozattal történő jogerős megállapításáig a biztosítottnak csak az általános szabályok szerint rendelhető gyógyszer, gyógyászati segédeszköz és más egészségügyi ellátás.

Célszerű az ügyfélnek, amíg él megőrizni az üzemi baleset vagy foglalkozási megbetegedés tényét megállapító határozatot, mivel a balesettel vagy a megbetegedéssel összefüggésben később felmerülő egészségügyi problémák esetén baleseti ellátás csak a határozat bemutatása mellett igényelhető.

6. A baleseti megtérítési eljárás folyamata és aktuális problémái

Napjainkban a baleseti megtérítési eljárást a baleseti egészségügyi szolgáltatások vonatkozásában a sérült munkáltatójának székhelye szerint illetékes Egészségbiztosítási Pénztárak, baleseti járadék és a baleseti nyugellátások vonatkozásában pedig a Nyugdíjbiztosítási Igazgatóságok, egymástól függetlenül folytatják le. Az egymással párhuzamos megtérítési munka kiküszöbölésére a két biztosító között munkakapcsolat nem alakult ki, bár az utóbbi években a Nyugdíjbiztosítási Igazgatóságok mivel megtérítési munkájuk időben később jelentkezik, mind gyakrabban keresik meg a Pénztárakat egy-egy ügy konkrét vizsgálati eredményének átadása végett.

A Pénztárak megtérítési ügyintézőinek leterheltségére jellemző, hogy 2008-ban, 24. 174 db Munkabaleseti Jegyzőkönyvben és 129 db „Bejelentés foglalkozási megbetegedésről” elnevezésű nyomtatványban foglalt tényállás vonatkozásában kellett abban a kérdésben dönteniük, hogy a baleset illetve a foglalkozási betegség bekövetkezése során a munkáltató részéről munkavédelmi szabályszegés történt-e, és ha igen a baleset, foglalkozási betegség bekövetkezése és a munkavédelmi szabályszegés között okozati összefüggés áll-e fenn.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy az Egészségbiztosítási Pénztárakhoz beérkezett munkabaleseti jegyzőkönyvek tartalma az esetek jelentős részében nem alkalmas a tényállás megállapítására, ehhez a biztosító részéről további vizsgálatra van szükség. A munkáltatók nem ritkán valótlan tényállást rögzítenek a jegyzőkönyvekben, vagy a baleset kivizsgálásának eredményeit hiányosan rögzítik. Mindemellett a Nemzeti Munkaügyi Hivatal (NMH) Munkavédelmi és Munkaügyi Igazgatóság illetve jogelődje az OMMF éves munkájáról szóló beszámolóí kihangsúlyozzák, hogy a balesetek megközelítőleg 25%-át a munkáltatók eltitkolják melyet, a társadalombiztosítási szerv regressz igényére és a gazdaságban jelentős súllyal jelen lévő feketegazdaságra vezetnek vissza.

Szólni kell arról is, hogy a bejelentett foglalkozási megbetegedések száma az elmúlt évtizedben nagymértékben visszaesett. Ennek oka ma még nem teljesen tisztázott. Az NMH Munkavédelmi és Munkaügyi Igazgatóság az aluljelentettség okát részben abban látja, hogy a bejelentésben ellenérdekű a munkáltató, a munkavállaló kiszolgáltatott helyzetéből kifolyólag a munkáltató „cinkosa” válik és a foglalkozás-egészségügyi orvos a munkáltatótól függő helyzete miatt, vonakodik a bejelentések megtételétől.

Az tény, hogy hazánkban, a foglalkozási megbetegedések jelentős részét korábban kitevő, szilikózis, mint foglalkozási megbetegedés, gyakorlatilag eltűnt. Ennek oka nem csak abban keresendő, hogy a szilikózis veszélyes munkahelyek az elmúlt évtizedben bezárásra kerültek, hanem abban is, hogy a szilikózis latencia 24

évre (sőt hosszabb időre) kitolódott,²⁷ és az érintett dolgozók vagy kikerültek a foglalkozás-egészségügyi orvosok látóköréből, vagy ugyan nem, de az új munkahelyükön, az ott betöltött munkakörükre figyelemmel, az érintett foglalkozás-egészségügyi szolgálat figyelme nem terjed ki lappangó megbetegedésükre.

A baleseti megtérítési eljárás célja, hogy amennyiben az adott baleset, egészségkárosodás, (foglalkozási megbetegedés) bekövetkezésében a munkáltató vagy 3. személy felelőssége megállapítható, a munkáltatót vagy 3. személyt kötelezzék a baleset, foglalkozási betegség következtében felmerült, természetbeni és pénzbeli ellátások, megtérítésére.

A biztosítók követelésüket fizetési meghagyással érvényesítik. A fizetési meghagyás általában a következő adatokat tartalmazza: (1) a baleset körülményeinek rövid leírása (2) a tényállásra vonatkozó elfogadott, illetve elutasított bizonyítékok (3) a megszegett munkavédelmi szabályok megjelölése (4) a megtérítendő összeg áttekinthető részletezése (4) jogorvoslatra történő kioktatás.

A baleseti megtérítési munka megköveteli a munkavédelmi szabályok általános előírásainak ismeretén túl, egyes szakterületek speciális munkavédelmi szabályainak ismeretét is. Az ügyintézők azonban szinte kivétel nélkül semmilyen munkavédelmi képesítéssel nem rendelkeznek, ezért sok esetben az NMH Munkavédelmi és Munkaügyi Igazgatósága Megyei Felügyelőségeinek segítségét kéri az ügyek kivizsgálásához. A Felügyelőségek azonban csak a súlyos munkabaleseteket kötelesek kivizsgálni ezért a megkeresések jelentős részében a biztosítót csupán arról tájékoztatják, hogy a kért vizsgálati anyagot nem tudják rendelkezésre bocsátani, mivel az adott balesetet nem vizsgálták. Az elmúlt években az OEP részéről történtek kísérletek, hogy az ügyintézők egy része legalább munkavédelmi technikus képesítést szerezzen, de érdekes módon a dolgozók részéről nem volt nagy az érdeklődés, és az a néhány dolgozó, aki a képesítést megszerezte rövid időn belül, valamilyen oknál fogva más munkaterületeken lett foglalkoztatva.

Hasonló a helyzet az Országos Nyugdíjbiztosítási Igazgatóság helyi szerveinél is. A társadalombiztosítási feladatokat ellátó szervezetek ez a hozzáállása a megtérítési igények érvényesítéséhez, azt mutatja, hogy más feladataik ellátására koncentrálnak, és nem szentelnek kellő figyelmet azon jogosítványaik érvényesítésének, amely az egyébként is szűkös anyagi erőforrásokkal rendelkező társadalombiztosítás számára nem kiadást, hanem nagyon jelentős bevételt jelentenének.

Ilyen feltételek mellett nem csodálkozhatunk, hogy az OEP, 2008-ban hasonlóan az előző évekhez, a beérkezett jegyzőkönyvek kivizsgálásának eredményeként az ügyek alig 25 százalékában mindössze 1 768, 000 millió forint összegben érvényesítette igényét fizetési meghagyással. Nem ritka, hogy e fizetési meghagyásokkal kapcsolatban indult perekben a tényállás tisztázása érdekében a

²⁷ Mándi András – Ungváry György, „Foglalkozási megbetegedések a magyarországi bányászatban”. In *A magyar bányaegészségügy története*. Szerk. Ungvári György és Varga József. (Budapest: Argumentum Könyvkiadó, 2007): 285. o.

bíróságokra hárul a bizonyítási eljárás lefolytatása, amely sok esetben egészen eltérő eredményt hoz a biztosító által megállapított tényállás képest.

A biztosítók megtérítési munkájának eredményességét csökkenti az a körülmény is, hogy az esetek jelentős részében a munkáltatók a fizetési meghagyások jogerőre emelkedése előtt, kimentve vagyonukat, fizetéseképtelenség címén, felszámolási eljárást kérnek cégük ellen.

7. Összegzés

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a társadalombiztosítási szerv két ágának megtérítési igénye, mint a prevenció egyik jogi eszköze napjainkban nem működik. A balesetek kivizsgálásában ellenérdekű fél a munkáltató és a társadalombiztosítási szerv. Ez a körülmény, valamint a gazdaságban, jelentős súllyal jelenlévő feketegazdaság, ugyancsak, a balesetek eltitkolására, nem valós tényállást tartalmazó „Munkabaleseti Jegyzőkönyv” felvételére ösztönzi a munkáltatókat, és a munkavállalókat egyaránt. Mindez azt eredményezi, hogy a munkavédelmi felügyeletet ellátó NMH Munkavédelmi és Munkaügyi Igazgatóság munkabaleseti statisztikája nem a valós helyzetet tükrözi.

A munkáltatókat érdekelté kell tenni abban, hogy ne titkolják el a baleseteket, a balesetek kivizsgálása során a valós tényállást rögzítsék a jegyzőkönyvekben és a prevenció a biztosító, „üzleti érdekét” szolgáló alapfunkcióvá váljon. El kell érni, hogy szűnjön meg a társadalombiztosítás két ágának az egymástól független, párhuzamos megtérítési feladata. Ennek megvalósításához szervezetenként olyan önálló baleseti ág kialakítása szükséges, amely egy jogi norma keretében rendezi a baleseti ellátásokra való jogosultságot és a társadalombiztosítási szerv megtérítési igényét, eltérően a jelenleg hatályos törvényektől.²⁸

A Nemzetközi Társadalombiztosítási Szövetség 2001. szeptemberi stockholmi közgyűlésén szakemberek mutattak rá, hogy az egészségbiztosítás egyik fő problémája, hogy az egészségügyi kockázatokat megjelenítő napi környezet befolyásolása kívül esik az egészségügy irányítóinak, finanszírozóinak hatáskörén, miközben a kockázatokból fakadó következmények ellátásának feltételeit folyamatosan biztosítaniuk kell. Az egyetlen terület, amely jelentős sikereket tud felmutatni az elsődleges prevencióban a munkahelyi balesetbiztosítás. A kockázatarányos járulékfizetés, a *bonus-malus* rendszerek alkalmazása prevencióstratégiák építésére ösztönözte és ösztönzi a biztosítási rendszer működtetőit és a fő teherviselőket, a munkaadókat.²⁹

Ezt a felismerést tükrözte az Országgyűlés 20/2001. határozata a munkavédelem országos programjáról, amely célul tűzte ki az önálló munkahelyi balesetbiztosítási ág megteremtését hazánkban. Ez az elképzelés a biztosító prevenciófunkcióját a

²⁸ Rosner Vilmos: „Önálló balesetbiztosítási ág kialakulása” in *Gazdaság és Jog*. 2001. február 2. szám. 20. o.

²⁹ Dr. Kameniczky István: Növekvő igények a házi orvosokkal szemben.
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:X1gHLSWdP4KJ:www.vitalitas.hu/olvasosark/online/eumen/2001/6/szemben.htm+&cd=2&hl=hu&ct=clnk>

munkáltatók működésének veszélyességéhez igazodó kockázatarányos díjkonstrukció, a kedvezmények-pótdíjak (bonus malus) rendszerén és a különböző prevenciós szolgáltatásokon, például a foglalkozás-egészségügy finanszírozásán, munkavédelmi, minőségbiztosítási rendszer működtetésén, munkavédelmi oktatás, tanácsadás működtetésén keresztül kívánta megvalósítani. A Munkavédelem Országos Programja nem ért célba, de napjainkban a Nemzeti Munkavédelmi Politika tűzte napirendre az önálló munkahelyi balesetbiztosítási ág magvalósítását.
